

(Úryvky pocházejí z knihy publikované v druhé polovině třicátých let 19. století.)

Probíhá u nás velká demokratická revoluce; všichni ji vidí, ale zdaleka ne všichni o ní soudí stejně. Jedni ji považují za novou věc, a považujíce ji za cosi náhodného, doufají, že ji ještě dokážou zastavit...

Jestliže počínaje 11. stoletím pozorujete, k čemu dochází ve Francii každých padesát let, nemůže vám uniknout, že na konci každého z těchto období vždy proběhla ve společnosti dvojitá revoluce. Šlechtic na společenském žebříčku pokaždé sestoupí, neurozený naopak postoupí výše; jeden získává, druhý ztrácí. A to není pouze zvláštností Francie. Kamkoli pohlédneme, pozorujeme tutéž revoluci, pokračující v celém křesťanském světě.

Celá tato kniha, kterou budete číst, byla napsána pod dojmem jakési nábožné hrůzy, kterou v duši autora vzbudil pohled na tuto nezadržitelnou revoluci, prosazující se už tolik století přes všechny překážky. I dnes ji vidíme postupovat mezi troskami, které po sobě zanechává.

Protože lid ani neměl představu nějakého jiného společenského zřízení, než v jakém žil, a protože ho vůbec nenapadlo, že by se snad někdy mohl vyrovnat svým pánům, přijímal jejich laskavosti a jejich práva vůbec neuváděl v pochybnost. Miloval je, když byli milostiví a spravedliví, a bez neshody a beze zloby snášel jejich krutosti jako nevyhnutelné zlo, jež na něj seslala ruka Páně. Zvyklosti a mravy postavily ostatně meze tyranii a vytvořili jakési právo i uprostřed vlády síly.

Protože šlechtic ani nepomyslel na to, že by ho někdo chtěl připravit o jeho privilegia, která pokládal za legitimní, a protože nevolník považoval svou podřízenost za důsledek neměnného řádu přírody, bylo možné dospět k jakési vzájemné shovívavosti mezi oběma třídami, tak rozdílně podělenými osudem. Ve společnosti existovala sice nerovnost a bída, ale duše v ní nebyly zbaveny důstojnosti.

To, co lidi kazí, není uplatňování moci samo o sobě nebo zvyk poslouchat. Kazí je uplatňování moci, kterou považují za nezákonnou, a poslušnost vůči moci, na niž se dívají jako na neoprávněně získanou a utiskovatelskou.

Na jedné straně byl majetek, moc, volný čas a s nimi touha po přepychu, ale také zjemnění vkusu, zábavy ducha, kult umění; na straně druhé práce, hrubost a nevědomost. Avšak mezi tímto nevědomým hrubým davem bylo možné najít i vášnivou vitalitu, šlechtné city, hlubokou víru a drsné ctnosti.

Vidíme však, jak se různé vrstvy prostupují, přehradu mezi lidmi jsou stále menší, panství se dělí, dělí se i moc, šíří se osvěta, vyrovnává se vzdělání. Společenské zřízení se stává demokratickým, a nakonec se demokracie pokojně ujímá vlády i v institucích a mravech.

Mám tedy na mysli společnost, kde by všichni považovali zákon za své dílo, a proto by jej milovali a bez potíží se mu podřizovali. Poučen o svých skutečných zájmech, chápal by lid, že k tomu, aby bylo možné mít prospěch z majetku společnosti, je nutné vzít na sebe i povinnost vůči ní. Svobodné sdružení občanů by tak mohlo nahradit individuální moc šlechticů a stát by byl chráněn před tyranii a svévolí.

Chápu, že v demokratickém státě takto vytvořeném by společnost nebyla nehybná, ale její pohyb by mohl být řízený a postupný. I když bychom zde našli méně lesku než v aristokracii, setkali bychom se i s menší bídou; požitky by byly méně extrémní a blahobyt obecnější, znalosti méně rozsáhlé a nevědomost vzácnější, city méně prudké a zvyklosti mírnější. Bylo by tu více neřestí a méně zločinů.

I při nedostatku nadšení a náboženského zanícení by poznání a zkušenosti mnohdy vedly občany k velkým obětem. Je-li každý člověk stejně slabý, bude chápat obdobnou potřebu svých bližních.

Stát jako celek bude možná méně skvělý, méně slavný, méně silný; ale většina občanů se zde bude těšit lepšímu osudu a lid bude klidný, ne proto, že by se vzdal naděje na něco lepšího, ale proto, že bude spokojen s tím, co je.

Znám pouze dva způsoby, jak nastolit rovnost v politickém světě: buď dát práva všem občanům, nebo je nedat nikomu. Pro národy, které dospěly k takovému společenskému zřízení jako Angloameričané, je tedy velmi nesnadné uvědomit si, kde leží střed mezi suverenitou všech a absolutní mocí jedince.

Existuje totiž mužná a oprávněná vášnivá touha po rovnosti, která pudí lidi k tomu, aby chtěli být všichni mocní a vážení. Tato touha se snaží pozvedat malé na úroveň velkých; ale v lidském srdci tkví také zvrhlá touha po rovnosti, která pudí slabé k tomu, aby chtěli strhnout silné na svou úroveň, a která lidi nutí, aby dávali přednost rovnosti v otroctví před nerovností ve svobodě. Ne že by národy, jejichž společenské zřízení je demokratické, přirozeně pohrdaly svobodou; mají k ní naopak instinktivní náklonnost. Svoboda však není hlavním a trvalým cílem jejich přání; to, k čemu chovají nepomíjející lásku, je rovnost. Vrhají se ke svobodě s prudkou impulzivitou a nedosáhnou-li cíle, rezignují; nic by je však nemohlo uspokojit bez rovnosti a spíše by byli ochotni zahynout než ji ztratit.

Na druhé straně, jsou-li si všichni občané téměř rovni, začíná pro ně být nesnadné bránit svou nezávislost proti náporům moci. Protože žádný mezi nimi není tak silný, aby mohl sám vést úspěšný boj, může být svoboda zaručena pouze spojenými silami všech. Ale s podobným spojením se nesetkáváme vždycky.

Národy tedy mohou vyvodit dva velké politické důsledky z téhož společenského zřízení: tyto důsledky se od sebe neuvěřitelně liší, ale oba vycházejí z téhož faktu. Angloameričané, vystavení jako první této hrozné alternativě, kterou jsem právě popsal, měli dost štěstí, aby unikli absolutní moci. Okolnosti, původ, vzdělání a především mravy jim umožnily nastolit a udržet svrchovanost lidu.

My však, když jsme opustili společenské zřízení svých předků a zavrhlí bez rozdílu jejich instituce, jejich ideje a jejich mravy, co jsme místo nich získali?

Prestiž královské moci zmizela, aniž byla nahrazena majestátem zákonů. Dnes lid opovrhuje autoritou, ale bojí se jí, a strach jej nutí k tomu, co nikdy nedokázala úcta a láska.

Uvědomuji si, že jsme zničili individuality, které by mohly izolovaně bojovat proti tyranii. Vidím však vládu, která je jedinou dědičkou všech výsad odňatých rodinám, spolkům nebo lidem. Sílu malého počtu občanů, často utlačující, ale vždy udržující, vystřídala slabost všech.

Rozdělení bohatství zmenšilo vzdálenost mezi chudými a bohatými. Ale zdá se, že si při svém sblížení našli nové důvody, aby se nenáviděli, a s pohledy plnými hrůzy a závisti se odhánějí vzájemně od moci.

Chudý si uchoval většinu předsudků svých otců, ale bez jejich víry; veškerou jejich neznalost, ale bez jejich ctností. Jako zásadu své činnosti přijal doktrínu zájmu, aniž by znal její teoretický podklad, a jeho egoismus je právě tak nevědomý, jak byla dříve jeho oddanost.

Každý si mohl všimnout, že dnes, a zejména ve Francii, zaujímá vášnivá láska k rovnosti v lidském srdci stále větší místo. Stokrát již bylo řečeno, že naši současníci chovají daleko vroucnější a daleko stálější lásku k rovnosti než ke svobodě; dosud jsem však nezjistil, že by se někde dostatečně prozkoumaly příčiny tohoto faktu. Pokusím se o to.

Ačkoli se lidé nemohou stát absolutně rovnými, pokud nejsou zcela svobodní, a tudíž rovnost, dotažená do nejzazšího extrému, může být zaměňována se svobodou, přesto existuje dobrý důvod pro odlišení jednoho od druhého. Chuť, kterou lidé mají ke svobodě, a chuť, kterou cítí k rovnosti, jsou ve skutečnosti dvě různé věci; nebojím se dodat, že u demokratických národů jsou to dvě nerovné věci.

Výhody, které přináší svoboda, se ukazují teprve dlouhodobě a není vždycky snadné poznat příčinu, z níž se zrodily. Výhody rovnosti jsou patrné okamžitě...

Politická svoboda přináší čas od času jistému počtu občanů největší radosti. Rovnost však poskytuje každému člověku denně množství drobných potěšení. Půvaby rovnosti se projevují nestále a jsou dostupné všem; ani nejvznešenější srdce nejsou k nim necitlivá a i ty nejvšednější duše v nich nacházejí zalíbení. Vášnivá láska, kterou rovnost vyvolává, je zároveň prudká i všeobjímající.

Lidé by se nemohli těšit politické svobodě, aniž by ji vykoupili jistými obětmi, a nikdy jí nelze dosáhnout jinak než velkým úsilím. Ale potěšení, která skýtá rovnost, se nabízejí sama.

Demokratické společnosti milují rovnost v každé době, ale jsou jisté epochy, kdy svou vřelou náklonnost dovádějí až k posedlosti. K tomu dochází v okamžiku, kdy se stará sociální hierarchie, už dlouho ohrožovaná, po posledním boji občanské války konečně hroutí, kdy jsou přehrad, které občany oddělovaly, konečně strženy. Lidé se pak vrhají po rovnosti jako po kořisti a drží se jí jako vzácného pokladu, který jim chce někdo vyrvat. Vášnivá láska k rovnosti vniká ze všech stran do lidského srdce, šíří se zde, celé je zaplňuje. Neříkejte lidem, že když se tak slepě oddávají jedině výlučné vášni, ohrožují tím své výsostné zájmy; jsou hluší. Neukazujte jim svobodu, která jim uniká, zatímco jsou cele zaujati něčím jiným – jsou slepí.